

Бондаренко Геннадій Леонідович, кандидат педагогічних наук, доцент, професор МКА Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

РИТОРИКА ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ НЕВЕРБАЛЬНИМ ОСОБЛИВОСТЯМ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Вважаємо, що кожен погодиться з думкою відомого вітчизняного лінгвіста Ф. Бацевича про те, що «спілкування людей завжди відбувається в межах певної культури із використанням конкретної етнічної мови, неповторних мовних картин світу, а також законів спілкування відпрацьованих у межах цієї мови і культури. Потрапляючи в інше культурно-мовне середовище, людина фактично потрапляє в інший світ цінностей і законів спілкування. Це необхідно враховувати всім, хто спілкується з носіями інших культур і мов» [1, С. 251]. Це враховуємо і ми в Міжрегіональній Академії управління персоналом під час викладання дисциплін риторика, ораторське мистецтво, особливо в системі підготовки фахівців напрямів «Політологія», «Країнознавство».

Слід зазначити, що проблему навчання міжкультурній комунікації у різних аспектах досліджувало багато вітчизняних і зарубіжних учених (Н. Ф. Бориско, Н. Д. Гальскова, Л. П. Голованчук, А. Й. Гордєєва, О. О. Коломінова, О. Л. Красковська, Ю. І. Пассов, В. В. Сафонова, Н. К. Скляренко, О. Б. Тарнопольський, С. Г. Тер-Мінасова, В. П. Фурманова, D. Buttjes, M. Vyram, Ju. Istjagin, C. Kramch, J. Roche та ін.).

Але, незважаючи на те, що проблема навчання невербального міжкультурного спілкування посідає вагоме місце в науково-методичних дослідженнях, вона ще не може вважатися повністю вирішеною, оскільки методичне забезпечення цієї мети адекватними методами і прийомами роботи розроблено недостатньо і зводиться у більшості випадків до запитань, що актуалізують аналогічну інформацію.

Не розробленим у повній мірі також залишається питання навчання невербальної міжкультурної комунікації студентів у вищих навчальних закладах на заняттях з риторики з урахуванням їх майбутньої професійної діяльності.

Визначимо ефективні методи моделювання міжкультурних ситуацій у процесі професійної підготовки фахівців напрямів «Політологія», «Країнознавство» в МАУП.

Проблема міжкультурних комунікацій полягає в тому, що невербальні «слова» виголошуються мовчки, а процеси інтерпретації підсвідомі і автоматичні. Звертаємо ми на це увагу чи ні, але повідомлення передаються. В більшості випадків невербальна мова людей з інших культур відрізняється від тієї, яка знайома нам. І не дивно, що після зустрічі з кимось з іншої культури ми довго гадаємо, чи дійсно «зрозуміли», що ця людина мала на увазі. Досить часто в таких ситуаціях у нас залишається відчуття, що ми щось упустили. Це відчуття виникає тому, що нашій підсвідомій системі невербальної комунікації важко інтерпретувати невербальну поведінку людини з іншої культури. Ми просто «відчуваємо», що щось не так.

Тому, вивчаючи в курсі риторики теми «Міміка і жести оратора», «Мистецтво виголошення промови» ми робимо для студентів означених вище напрямів акцент на тому, що незнання або неадекватне відтворення норм невербальної поведінки створює труднощі в спілкуванні представників різних лінгвокультурних спільнот і може спричинити різноманітні комунікативні відхилення.

Надзвичайно важливим для нас є ознайомлення студентів з культурно-побутовими особливостями невербального спілкування, зокрема з такими найважливішими її елементами, як: міміка; жести і рухи кистей, рук і ніг; поза, нахил та орієнтація тіла; тон голосу, висота, темп мовлення, інтонація і паузи; дистанція між людьми під час спілкування; доторкання однієї людини до іншої; погляд та візуальна увага.

Так, наприклад, знайомлячись із зональним простором, характерним для вітчизняного риторичного спілкування, студенти паралельно отримують

інформацію і про те, що американці часто скаржаться, що араби підходять до них занадто близько при розмові; англійці, у свою чергу, вважають, що американці стоять за близько до співбесідника, говорять надто голосно і не дивляться співбесіднику в вічі. Більшість європейців під час особистого спілкування стоять значно ближче один до одного, ніж це прийнято, наприклад, у японців, китайців, австралійців. В японців узагалі відстань між мовцями повинна бути не менше 1,5 метра. Тому пересічні носії японської культури можуть сприймати європейців як нахаб, а європейці японців — як холодних і бундючних людей.

Носії культур Південно-Східної Азії не дивляться у вічі співрозмовникові, оскільки в їхній культурі це є проявом неповаги до співбесідника. Не знаючи цієї особливості, європейці вважають азіатів хитрими і нечесними. Данці звикли затримувати погляд на співбесідникові довше, ніж це прийнято в англійців, тому англійці вважають їх невихованими, а данці сприймають англійців холодними і недружелюбними. Саме цим вони пояснюють швидке відведення погляду англійцями [1; 4; 6].

Не варто згадувати всі види міміки і жестів, особливості сили голосу, темпу мовлення, симптомів, що закладені в людині від народження (червоніти, бліднути, сміятися, стискати зуби тощо), якими відрізняються різні культури. Для цього існує достатня кількість досліджень у цьому напрямі: Ф. С. Бацевича [1], К. С. Мальцевої [3], Д. Мацумото [4], С. Г. Тер-Мінасової [6] І. І. Халєєва [7] та ін.

Варто лише зробити акцент на ефективних педагогічних засобах, що сприяють підвищенню полікультурної невербальної компетенції студентів МАУП, які використовуються в освітньому процесі на заняттях з риторики:

1. Тренінг «Культурні асимілятори», що являє собою метод когнітивного орієнтування, і дає студенту у стислий термін отримати якомога більше інформації про розбіжності між двома культурами. В їх основі описи ситуацій, де розігрується взаємодія двох учасників з різних культур.
2. Метод інтерактивного моделювання орієнтований на свідоме відтворення різних індивідуальних і групових ситуацій міжкультурної комунікації,

наприклад, обговорення проблемної ситуації, яка виникла у процесі спілкування між представниками різних культур, які відрізняються мовою, поведінкою, звичаями.

3. Метод стимуляції – це штучне створення конкретної ситуації міжкультурного спілкування та прогнозування можливих варіантів і результатів.
4. Ігровий метод (імітативні ігри), наприклад, гра «Міклухи і Маклаї» спрямована на виховання розуміння та сприйняття інших культур. Представники кожної групи – «посли» – уважно стежать за вербальною і невербальною поведінкою членів іншої групи для того, щоб зрозуміти їхні норми поведінки, цінності та інші культурні характеристики. Ставлячи лише непрямі запитання, вони визначають основні риси культурної групи, яку «відвідують». Після візиту «послів» складається культурний портрет іншої групи [5, С. 102–111].
5. Метод проблемних ситуацій полягає в організації таких ситуацій, за якими відбувається трансформації інтелектуально-естетичних проблем в емоційні. Можливою є постановка, наприклад, таких запитань: *Які невербальні відмінності можуть свідчити про різні національні характери? Як у невербальній комунікації кожного народу відображається його спосіб життя, культурно-національні цінності?*

Крім того, студенти пишуть реферати з проблем невербальної міжкультурної комунікації, наприклад: «*Особливості невербальної передачі інформації в процесі міжкультурної комунікації*», «*Культурна специфіка невербального коду в міжкультурній комунікації*», «*Невербальні засоби в міжкультурній комунікації*» та ін. Переглядають за допомогою супутникового телебачення передачі з носіями тих чи інших культур та складають «невербальний портрет» носія конкретної лінгвокультурної спільноти. Готують індивідуальні навчально-дослідні завдання з укладанням і характеристикою фото-портфелю різних видів міміки і жестів, характерних для конкретної країни/регіону.

Надзвичайно важливою сприятливою умовою навчання студентів невербальній міжкультурній комунікації є те, що в МАУП отримує вищу освіту велика кількість іноземних студентів з різних куточків світу. Це сприяє створенню ситуації міжкультурного спілкування не штучно, а реально.

Отже, процеси глобалізації та інтеграції у світі зумовлюють необхідність вивчення невербальної міжкультурної комунікації, а дисципліни «Риторика», «Ораторське мистецтво» є сприятливим навчальним середовищем для їх вивчення і використання в межах певної культури.

Література

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – С.251-270.
2. Колшанский Г. В. Паралингвистика / Г. В. Колшанский. – М., 2010. – 96 с.
3. Мальцева К. С. Міжкультурні непорозуміння і проблема міжкультурного перекладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» / К. С. Мальцева. – К., 2002. – 20 с.
4. Психология и культура / Под ред. Д. Мацумото. - СПб.: Питер, 2003. – 718 с.
5. Солодка А. К. Право на взаєморозуміння / А. К. Солодка // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2007. – № 1. – С. 102–111.
6. Тер-Минасова С. Г. Язык и межкультурная коммуникация / С. Г. Тер-Минасова. – М., 2000. – 624 с.
7. Халеева И. И. Некоторые проблемы обучения межкультурной коммуникации на основе когнитивного подхода. Психолінгвістика и межкультурные отношения : Тезисы докладов X Всесоюзного симпозиума по психолінгвістике и теории коммуникации / И. И. Халеева. – М. : Ин-т языкознания, 1991. – С. 310–312.